

PRÓDER ISTVÁN

A MAGYAR VEGYÉSZETI MÚZEUM DOKUMENTÁCIÓS ANYAGÁNAK GYŰJTEMÉNYEIRŐL

Bevezetés

A Magyar Vegyészeti Múzeum 1963-ban kezdte meg működését (1). Szabadváry Ferenc a múzeum szervezésére létesített Előkészítő Bizottság tagja és Szekeres Gábor a Bizottság titkára 1966-ban részletes összeállítást tettek közzé a „Magyar Vegyészeti Múzeum terveiről“ (2). A közlemény megfogalmazta a beruházási munkákra, a gyűjtési körre, a tárgyi berendezésre, a tudományos feldolgozásra vonatkozó alapvető követelményeket. Összefoglalója volt annak a tevékenységnek is, amelyet intézmények, szaktanárságok vezetői, munkatársai a múzeum alapítása érdekében folytattak. A múzeumról 1966 után megjelent számos írás közül kiemeljük még P. Nagy Sándor 1988-ban közzétett cikkét, amelyben a negyedszázados gyűjtőmunka eredményeit foglalta össze (3).

Mindkét közlemény hangsúlyozta a tárgyak mellett a dokumentációs és könyvtári gyűjtemények jelentőségét. Az alábbiakban az ide tartozó anyag főbb részeiről, az ezen a területen végzett munkáról adunk tájékoztatást.

Dokumentációs gyűjtemények Kezdeti munka

Az 1960-as évek végén végzett gyűjtőmunkáról a következőket állapíthatjuk meg:

- alapos levéltári, könyvtári kutatások folytak a források feltárására.
- a gyűjtött anyag részletes feldolgozásra került, mert azonnal segítségül szolgált az első kiállításához.
- az anyag nagy része jelentős személyiségekhez kapcsolódott (Than Károly, Winkler Lajos, Ilosvay Lajos).
- megkezdődött a vegyi gyárak történetének gyűjtése.
- 1970 végén a teljes gyűjtemény 6600 db-ból állt.

Ekkor került a múzeumba Than Károly szerves kémia tankönyve, amely kiadásra nem került befejezetlen munka és „Carbonidok“ címen az alifás vegyületekkel foglalkozik. A kézirat egyedülállóan értékes: Than Károly saját ceruzás kézírásával, egyetlen példányban készült. Proszta János értékelése szerint kora színvonalán álló korszerű mű, amelyet ma is érdemes lenne közkinccsá tenni. Winkler Lajos közleményeinek különnyomatai mellett sok kézírásos fogalmazványa is a múzeum birtokában van. Így például kehelytölcséres gravimetriai eljárásának leírása. A Winkler-gyűjtemény becses darabja a vízben oldott oxigén mennyiségének meghatározásáról írott pályamunka, amellyel díjat nyert, majd a

„Berichte“-ben, 1888-ban való megjelentetése megalapozta nemzetközi tudományos hírnevét. A dolgozat Winklerétől eltérő, idegen kézírással készült.

A gazdag Ilosvay-gyűjteményből a Griess-féle reagens módosításáról készített laboratóriumi feljegyzés található a múzeumban.

A gyűjtési tevékenység bővülése (1970-1980)

Az 1970-80 közötti időszakban:

- 1973-ban megalakult a Magyar Vegyészeti Múzeum Tudományos Tanácsa
- 1975-ben újjászervezték és kiszélesítették a múzeumi összekötői hálózatot, amely vállalati képviselőkön keresztül támogatta a gyűjtőmunkát.
- a jelentős személyiségek tevékenységéhez kapcsolódó dokumentumok mellett egyre inkább gyarapodott a vegyipar intézményeinek, vállalatainak iratanyaga.
- megkezdődött a könyvtári állomány rendezése.
- 1980-ban a gyűjtemény 16400 db-ból állt.

Ekkor többek között a Péti Nitrogénművektől, a Peremartoni Vegyipari Vállalattól, a Péti Kőolajipari Vállalattól, a Nehézipari Minisztériumtól, a Budapesti Vegyiművektől, a Soproni Gázgyártól, Caolától (KHV), a Forte Fotokémiai Ipartól, a Bp-i Műszaki Egyetemtől került dokumentációs anyag a múzeumba.

Forte Fotokémiai Ipari anyagából, George Eastman (1854-1932) amerikai feltaláló és gyáros, a Kodak-gyárak alapítójának a váci Kodak-gyárnál tett látogatásáról 1922-ben készült felvétel található.

A vállalati anyagok mellett folytatódott a személyekhez kapcsolódó gyűjtemények gyarapodása, továbbá a hagyatékok átvétele. Így például az Ilosvay hagyaték nagyobb része ebben az időszakban került a múzeumba. A tudós vegyészek között is vannak olyanok, akiket a sors a gyűjtés szenvedélyével áldott meg, akik saját tudományos munkájuk mellett nagy gondossággal gyűjtik és őrzik szakterületük értékes emlékeit. Így például Freund Mihály gazdag gyűjteményt adományozott a múzeumnak, amely a szén- és kőolajfeldolgozáshoz a nagynyomású hidrogénezéshez, a korszerű petrokémiai módszerekhez szolgáltat dokumentumokat. Szathmáry László kémiai történeti munkáihoz egyedülállóan értékes anyagot gyűjtött, kutatásait publikálta is, de hagyatékában bőven van még feldolgozatlan anyag. Pl. mint a Kis Akadémia elnökségi tagja, illetve a Magyar Kémikusok Egyesületének vezető könyvtárosa rendkívül széleskörű levelezést folytatott. Több száz levele megbecsült emlék a múzeum gyűjteményében.

Az 1980-as évek

Az időszakra a munkafeltételek javulása jellemző, elkészültek a mai állapotnak megfelelő dolgozó és kiállító helyiségek, valamint a könyvtár.

A gyűjtésbe bevont vállalatok, intézmények száma tovább bővült.

Külön gyűjteményt képeznek pl. a Műanyagipari Kutató Intézet, az OMFB, a MÁFKI, a Veszprémi Egyetem dokumentumai:

Itt adjuk meg, az 1. táblázatban azoknak a vállalatoknak, intézményeknek a nevét, amelyekről a múzeumnak jelentősebb anyaga van. (Egyesek közülük már régen, vagy a közelmúltban megszűntek, ill. átalakultak, esetenként a régi név is szerepel a táblázatban).

1. táblázat

Vállalati gyűjtemények

Sorszám	Vállalat, intézmény	Beérkezés ideje	Megjegyzés
1.	Alkaloida Vegyészeti Gyár	1980	
2.	Borsodi Vegyi Kombinát	1979	
3.	Budalakk	1974,1987,1992	
4.	Budapesti Műszaki Egyetem	1980,1981	
5.	Budapesti Vegyiművek	1976,1978,1981	
6.	CAOLA (KHV)	1979,1989,1990	
7.	Chemimas	1981	
8.	Chinoin	1968,1980,1987	
9.	Egger Gyógyszergyár Bp.	1986	
10.	Egyesült Vegyiművek	1967	
11.	Északdunántúli Gázgyártó és Szolgáltató Vállalat	1978	
12.	Finomvegyszer Szövetkezet	1981,1985	
13.	Forte Fotokémiai Ipar, Vác	1969,1979,1980	
14.	Hydrobenzin Rt.	1982,1985	
15.	Hutter és Lever Rt.	1978,1980	
16.	Ipari és Kereskedelmi Minisztérium	1991	
17.	Magyar Ásványolaj és Földgázkísérleti Intézet	1985	
18.	Magyar Gyógyszeripari Egyesülés	1990	
19.	Magyar Viscosagyár	1980, 1991	
20.	MAV Disszousgázgyár, Székesfehérvár	1982	
21.	Műanyagipari Kutató Intézet	1982	
22.	Műszaki Kémiai Kutató Intézet	1988	
23.	Műszéntermelő Vállalat	1990	
24.	Nehézipari Minisztérium	1975	
25.	Nehézvegyipari Kutató Intézet	1979,1985,1991,1992	
26.	NITROIL Vegyip. Termelő és Fejl. Közös Vállalat	1990	
27.	Nitrokémia, Fűzfőgyártelep	1979,1984,1988	
28.	Növényvédő Allomás, Csopak	1987	
29.	Óbudai Gázgyár	1985	
30.	OMFB	1986,1987	
31.	Országos Gumiipari Vállalat, Bp.	1991	
32.	Peremartoni Vegyipari Vállalat	1971,1979,1993	
33.	Péti Kőolajipari Vállalat	1974	
34.	Péti Nitrogénművek	1969,1973,1984,1992	
35.	Recski Ércbánya	1989	
36.	Sárvári Műselyemgyár	1975	
37.	Schimmel és Tsa Rt.	1978	
38.	Schmoll és Kallós Rt.	1978	
39.	Szénhidrogénipari Kutató-fejlesztő Intézet	1990	
40.	Tiszai Vegyikombinát	1972,1975,1991	
41.	Tiszamenti Vegyiművek	1987	
42.	Vegyipari Dolgozók Szakszervezete	1989	
43.	Vegyterv	1974	
44.	Veszprémi Vegyipari Egyetem	1983,1985	
45.	Dr.Wander Gyógyszer- és Tápszergyár Rt.	1980	
46.	WETOL Vegyészeti Laboratórium Rt.	1986	

A személyekhez kapcsolódó gyűjtemények közül ekkor került a múzeumba Csűrös Zoltán, Erdey László, László Antal, Bittera Gyula, Földi Zoltán, Buzágh Aladár, Plank Jenő és Móry Béla gyűjteménye, ezenkívül Szathmáry László anyaga is tovább bővült.

Napjaink gyűjtőmunkája

1990-ben az általános ipartörténeti dokumentációs gyűjtemény több mint 32000 db-ból állt, 1993 végén pedig megközelítette a 36000 db-ot. Az utóbbi évek gyűjtőmunkája azt a korábbi félelmünket kezdi alátámasztani, hogy újabb segítség nélkül egyre kevésbé tudunk megbírkózni egyre tetemesebbé váló feladatainkkal. Itt most kizárólag szakmai nehézségekről teszünk említést, amelyeket az alábbiakban összegezhetünk:

- a vegyipar, a vegyipari vállalatok átalakulásával szinte követhetetlenül megnőtt a selejtezésre kerülő dokumentáció mennyisége.
- vállalatok, intézmények megszűnésével később pótolhatatlan anyagok tűnhetnek el.
- gyűjtőmunkánkat támogató személyek kerülnek el a vállalatoktól.
- új kisvállalatok, KFT-k, szövetkezetek jönnek létre, amelyek tevékenységéről információkra lenne szükségünk.
- a múzeumi gyűjtemény gyarapodása során a rendelkezésre álló teret „betöltötte“ újabb tárolóhelyek kialakítására van szükség.
- a gyarapodás üteme, a gyűjtőmunka túlsúlya rontja a feldolgozás minőségét.

Ezeket a gondokat csak úgy tudunk úrrá lenni, ha újra kérjük, igénybe vesszük és kihasználjuk a múzeum régi és új barátainak, támogatóinak, összekötőinek segítségét. Ismételten tudatosítjuk a kémikus társadalomban, hogy a múzeum létezik, gyűjteményei nyitottak. Meg kell találnunk az új intézményeknél, vállalatoknál is azokat a kémikusokat, akik a kémia és vegyipar történetének lelkes megszállottja. Ugyanakkor továbbra sem feledkezhetünk meg elődeinkről, a múzeum alapítóiról, akiknek működésüket és gyűjteményeink legjavát köszönhetjük.

Irodalom

- (1). 1963. évi 9. sz. törvényerejű rend. 7. §.
- (2). Szabadváry Ferenc, Szekeres Gábor: A Magyar Vegyészeti Múzeum terveiről. Magyar Kémikusok Lapja, 1966. 21. 12. 627-632.p.
- (3). P. Nagy Sándor: 25 éves a Magyar Vegyészeti Múzeum. Magyar Kémikusok Lapja, 1988. 43. 5. 181-188.p.